

Bíró Judit

KORSZELLEMEIM

[IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT]

2018-10-01 | IDŐSZÁMÍTÁSUNK SZERINT, PRÓZA

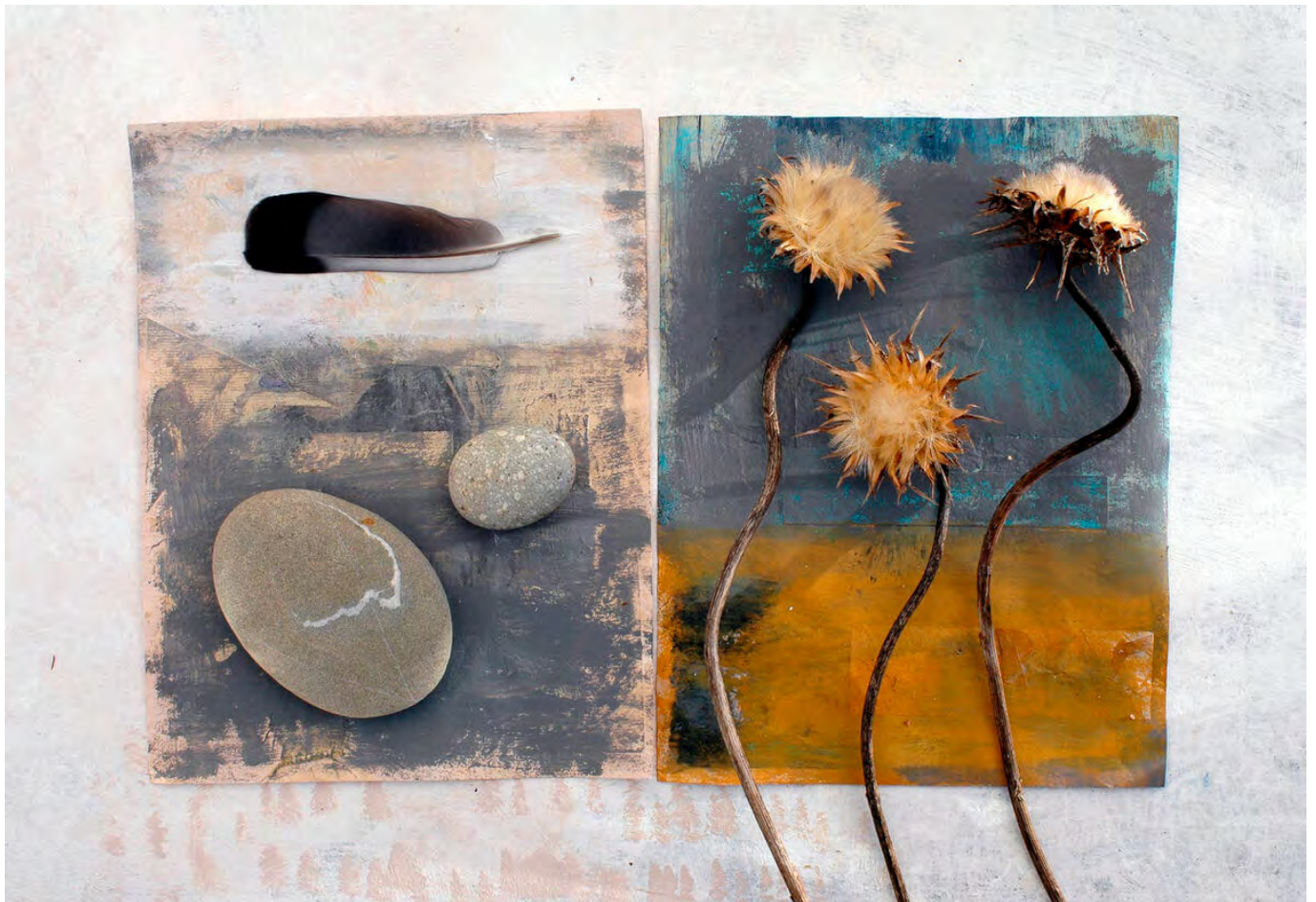


H. Á.-nak

Csütörtökön Strauss-hoz mentek, aki pontosságot követelt: hatkor mindenki elfoglalta a helyét. Ültetési rend volt, névkártyával. Őket zártszékekre ültették, így a legtovábbra kerültek vendéglátóiktól, de legalább nem kellett a szomszédokkal kényszerű beszélgetésbe merülniük, aminek a nő, de a barátnéja is, kiváltképp örült. Május elején jártak, és az európai időjárást meghatározó anticiklonnak köszönhetően napsütéses, remek idő volt, otthon lehetett hagyni a kabátokat, napnyugta után sem ment 16 foknál lejjebb a hőmérséklet. A kora esti napsütésben aransárga stólája szinte fénylett térdig érő fekete muszlin ruháján, ahogy az enyhén emelkedő ívű lépcsősoron fellépdelt. Egy évvel korábban, szinte napra pontosan, ugyanebben a toalettben ment a Tyeatralnaja téri fogadásra is, ahol könnyen társalgásba bocsátkozó férjének megjegyezte egy ismeretlen nő, hogy milyen csinos a felesége. Ő akkor inkább csak nézelődött a páholy első sorában, és azon morfondírozott, hogy a bíbor-arany tér szinte feleleveníti a tűzvészeket, amelyek az előző évszázadban háromszor is porig rombolták. Ez a másik terem, ahol most ültek, mintegy ezeröttszáz kilométerre a moszkvaitól, csupán a kivilágításban versenyezhetett amazzal, a fényár, a legkisebb zugban is világító lámpatestek, csillárok és falikarok sugarai megragyogtatták a sóskúti és besztercebányai kövek szépen megmunkált felületét, elfedték a kopottságot, az eredeti barokkhoz és a neoreneszánszhoz olyannyira méltatlan csicsás jelleget, a kifakult, oda nem illő díszítéseket, feledtetni próbálták a hangot elnyelő beépítéseket.

ritualisztikusan

Vendéglátóikkal nem volt szoros a kapcsolatuk, sőt, valójában ez volt az első alkalom, az első találkozásuk, holott a másik Richarddal már-már ritualisztikusan összejöttek, az utóbbi években minden fogadásukra meghívót kaptak, s ők ki nem hagyták volna az egyébként végtelenül kimerítő, de kivételes élményt. Tudták, hogy Richard Strauss élete és munkássága, egy rövid, kezdeti időszakról eltekintve, folyamatos tisztelgés Richard Wagner előtt, és kíváncsiak voltak, miben különbözik ez az este Wagnerékétől.



Rendkívül vonzó, gondolja a nő Richard láttán. Csaknem kétméteres, széles vállú, magas homlokú. Finom a bőre, dús, világosbarna a haja – igazi árja. Jóképű teuton, akit a húszas éveiben tehetségesnek kiáltanak ki, s aki sikert sikerre halmoz, ráadásul hatalmas vagyona lesz a kiadóitól kicsikart pénzből, mert igencsak haszonelvű, mondhatni kíméletlenül pénzéhes. A Wagner után legnagyobbnak tartott zeneszerzőtől azonban épp Bayreuth fordul el. Cosima Wagner sosem szerette, és a *Salome* nagyon is kapóra jött a nyílt és látványos kitagadáshoz. Pedig Strauss valóban wagneriánus: az ókori görög és a germán mitológia, a parabolisztikus mondandó ugyanúgy szöveggönyvei alapelemei, mint a zenei, hangzástani jellegzetességek. (Kivételes méretű zenekarokkal dolgozik: több mint egy tucat, vagy akár hatvan első hegedű, kürtök, harsonák, ütősök, hárfa, harangjáték, basszustuba – s mind világklasszis, ahogy Wagner is elvárta).

egy rabbi fia dirigál

Az antiszemitizmus hűséges folytatója. Wagnerék s az egész Bayreuth tobzódott a zsidógyűlöletben.

Wagner például megkövetelte volna kora legzseniálisabb német dirigensétől, Hermann Levitől, hogy kikeresztelkedjen, ami persze nem történt meg, Levi 1882-ben mégis elvezényli a Parsifal világbemutatóját Bayreuth-ban, és aztán is, haláláig szinte minden évben. A templomos történet krisztianizált verzióját egy rabbi fia dirigálja tehát, s a bús Wagnernek még II. Lajos király örvendezését is tűrnie kell, aki szerint a helyzet éppen azt demonstrálja, hogy minden ember testvér, bármilyen vallású is legyen.

Lajos hatalmi alkalmatlanságát mi sem bizonyítja jobban: az ostobaságig nem volt antiszemita. Viszont imádta a zenét, és szeretett kastélyokat építeni. Sírhelyére a jezsuiták müncheni templomának kórusa alatti kápolnájában ugyanúgy ráborulhatna az ércből kiöntött Wittelsbach Erzsébet, ahogyan ifj. Andrássy Gyula érckoporsójára a tőketerebesi mauzóleumban, ha azt is Zala György készíti. A hajdan gyönyörű férfi elhízott testét a starnbergi tóból halásszák ki 1886. június 13-án. Öngyilkos lett? Meggyilkolták? Azóta is ezen csámcsog a művelt közönség, pedig édesmindegy, valószínűleg élete egyetlen napja sem volt boldog, s halála így tényleg megváltás lett. A magyar királyné sokáig, mélyen gyászolta.



A nő tud Wagner és Strauss antiszemitizmusáról, de a modern európai korszellem vezérmotívumának tekinti, ami hozzájárulhat az emberismeret tágításához: az erőszakosság gyakran jár zsidógyűlölettel. Miért nem tekintették tragédiának a bécsi Ringtheater 1881 decemberi leégését? Mert az odaveszett csaknem félszáz emberből 416 zsidó volt?? Ez persze ordító észszerűtlenség. Hát nem veszik észre, hogy a fogyasztóik, a vásárlóik égtek el?!

Akik majd elégnak.

kofaszerű viselkedés

És hogy lehet ilyen csúf Strauss felesége? – morfondírozik tovább a nő. Hallotta ugyan korábban, hogy Pauline de Ahna remek szoprán, de híján van a bájnak, ám ő a kifejezést még eufémizmusnak sem tudja elfogadni. Szögletes arcú, nagyfejű, ormótlan testű asszony. Csúnya. Viszont öntelt, agresszív és magabiztos. Állítólag épp ez tetszett meg Straussnak. Mondják, teljesen alárendeli magát Paulinének, szinte élvezetét leli a nő kofaszerű viselkedésében. Pauline mindenütt gátlástalan és közönséges, a nyilvánosság terében és az operaházi próbákon, a teljes társulat előtt. Miután megszülte egyetlen gyermeküket, lemondott énekesnői karrierjéről, a családjának áldozta életét: hatvan éven át parancsolt, rikácsolt, a Strauss kéziratait tartalmazó könyvtárszoba kulcsát a szoknyája alatt őrizte. Alma Mahler, akit nehéz erkölcsi példaképként említeni, igazi úriasszony volt hozzá képest, utálta is Paulinét – s még hányan! Strauss viszont feltétlen lojalitást mutatott felesége iránt, elfogadta kitöréseit, a legkínosabb helyzetekben sem szégyenkezett miatta. De az is lehet, gondolta a nő, hogy Strauss számára Pauline kihívás volt: saját finom arca, ragyogó termete, modora érintetlen marad-e a tökéletes ellentét társaságában?

Aztán, tehetsége tudatában, sikere teljében Strauss mégis vesztett sápadt eleganciájából, leereszkedő és arrogáns lett, nem érdekelt az övétől eltérő értékrend, viszont egészen merész témákat választott: hol saját életéről írt szimfonikus hőskölteményt (több mint hatvan hegedűssel, nyolc kürttel, öt trombitával, szélgéppel stb.), hol egy flamand népmeséből hangszerelt operát (amelyben egy lányt, büntetésből mezítlenül négykézlábra állítanak a piactéren, a

hátsójából hatalmas lángnyelv tör elő, amin a nép jót kacag), hol saját családi és házasságából lett szimfónia, amelynek Adagio tétele a férj és a feleség szeretkezésével zárul, hol a „fajpornografikus” Salome-történetből írt operát. Általában mindegyik nagy sikert aratott, ha nem is a kritikusok, de a közönség körében.

Ekkor már Hugo von Hofmannsthalal dolgozik, akivel egyáltalán nem barátok, de kiegészítik egymás géniusát. Az arisztokratikus költő és az ízig-vérig bajor zenész minden közös munkájában a kifinomultság és a hétköznapiság csap össze. Strauss 35 éves volt, éppen leszokóban a láncdohányzásról, erőteljesen kopaszodott, amikor Hofmannsthal befejezte *Az árnyéknélküli asszonyt*. 1914-et írtak: június 28-án Ferenc Ferdinándot és Chotek Zsófiát Szarajevóban meggyilkolták. Augusztus elsején a brit kormány lefoglalt Londonban minden német bankbetétet: Strauss több tízezer fontot veszített. Augusztus 20-án készült el *Az árnyéknélküli asszony* első felvonása, de a teljes partitúra csak három év múlva áll össze. A világpremierre pedig 1919 októberében került sor.



A meseoperának nevezett mű előadására volt hivatalos a nő és barátnéja. A nő örült társaságának, barátnéja ismerte a wagneri és a Strauss életművet. Nem dicsekedett vele, de elejtett szavaiból kiderült, hogy egyre közelebb jutott a totális – egyesek szerint: a teuton – tudáshoz. Jó volt mellette ülni, élvezte izgatottságát, a beavatottságából fakadó ünnepélyességet, de a legjobban azt élvezte, hogy barátnéját épp a legősibb erő járja át: a szerelem. Az asszony titkos szerelme a zenekar intendánsa volt, és a nő mindent bevetett, hogy összehozza őket az este során. Sikerral járt. A férfi megdöbbenése a barátné láttán egyértelművé tette érintettségét.

Egy tündérmese, amit a szövegkönyvíró lengyelországi katonai kötelezettségei, a háborús nehézségek, az európai társadalmak elszegényedései és a gyilkos spanyolnáthajárvány árnyékolnak be – írhatnánk, de a csukaszürke, azaz a tábori szürke világ be sem szivárogozik a műbe. A tehetetlen Császár, a finomkodó Császárné és az embergyűlölő Dajka romantikus drámában, spirituális ködben őrlődik, mert a világi eseményekkel távolságtartó, azokat idiotizmusnak minősítő Strauss így akarta. Ő valóban kivonta magát a külvilág bajaiból: az élelmiszerkorlátozás idején a garmischi házban mindig tele volt a kamra – Paulinének köszönhetően. Attól sem kellett aggódnia, hogy a háború elveszi a közönség kedvét: 1914 és 1918 között a német polgárok ugyanannyit jártak operába és színházba, mint templomba.

a meg nem született gyerekek

NEM A-K-A-R-O-M! A nő és barátnéja nyilvánvalóan a nemes, félig ember, félig tündér, fehér ujjú Császárnéval azonosult leginkább, ahogy talán minden hölgy az este során, a nőnek

különösen nem esett nehezére, hiszen gyerektelen. Nem akarom, mondja ki a Császárné, katartikus hatással, s ezzel lemond a földi asszony árnyékáról, mert részvéte és szánalma bölcsességgé szilárdul: más kárára, más manipulálásával nem akar árnyékot, azaz gyereket. A nő szerint Hofmannsthal és Strauss mindent összehordott, ami eddig létezett a mese- és az operairodalomban, meg az alkimista művekben: fehér gazella, vörös sólyom, fekete mágia, hét Holdhegy, szellemvilág, ostoba földi lét, a púpos, a félszemű és a félkarú. És a nő számára a legborzasztóbb:

serpenyőben sóhajtozó halacsok, akik a meg nem született gyerekek... Tiszta Tarantino. Az úri közönség meg azóta is műfaji kategóriát tologat a mű alá: meseopera, tanító parabola, fantasztikus álom, szimbolikus történet, filozófiai költemény, szimbolista mű, lélektani színdarab, misztikus játék, keresésdrama stb.

A nő, gyerektelenként, nem érezte magát megszólítva: nem gondolta, hogy árnyéktalan vagy akár lelketlen, ahogy azt sem, hogy a Straussi üzenet a gyermekáldást nélkülöző házasság sivárságáról és boldogtalanságáról érvényes a saját házasságára. Az opera szimbolikája, a nő szerint, átcsúszott egyfajta cirkuszi mutatványosdiba. Talán csak a szakállas nő hiányzott, hacsak a kelmefestőné nem az. (Miért kellett Paulinét már megint beleírni a darabba?!) A városőrség éjszakai nyugalomra buzdító sorai igazán katartikusak: „Ti, hitvestársak e város házaiban, szeressétek egymást jobban, mint az életeteket, s tudjátok: nem a ti életetek kedvéért van az élet vetése rátok bízva, hanem csakis a szeretetetek kedvéért! Ti, hitvestársak, kik szeretőn egymás karjában feküdtök, ti vagytok a szakadék fölött kifeszített híd, amelyen át a halottak ismét az életbe lépnek! Áldott a ti szerelmetek műve!”



Az előadás végén a nőt a férje várta a kijáratnál, s úgy döntöttek, a Starnbergi-tó felé indulnak haza. A férfi jól ismerte a két bajor, Erzsébet és Lajos a rokoninál szorosabb kapcsolatát, s az úton erről mesélt a nőnek. Aztán leállította az autót annál a partszakasznál, ahonnan be lehetett hajózni a közeli Rózsák Szigetére. Ezt is Lajos építtette. Nem igazán ízléses, vélte a nő, de van annyira romantikus, hogy vonzó legyen. Túl nagy kitérő lenne Berlinen át hazamenni? – kérdezte a férje. – Foglaltam

szobát a Titanic Hotelben. Ezt imádta benne: mindig meglepi, mindig kész valamire, szóval: úriember. Úgy tesz, mintha nem venné észre, hogy nincs árnyékom – gondolja keserű öniróniával.

A Titanic drága öltönyös török tulajdonosa Berlin közepén kisvárosias s egyben arisztokratikus hangulatot teremtett minden este: felesége rendkívül elengáns, pedig szinte semmit nem lehet látni az arcából az ügyesen felkötött sálnak köszönhetően, királynői tartással felügyelgeti kislányát, aki a járdán biciklizget olyan csinosan kiöltöztetve, mint egy hercegkisasszony. A szállodás mozgása és jelenléte évszázados professzionalitást sugall.

egyáltalán nem istenek

Mielőtt visszaindulnának, a német történeti múzeumban töltik a délelőttöt. Országuk története, véli a nő, a hatalom megszerzésének és elvesztésének története a

germán barbároktól napjainkig. Az Élet, úgy magában, vezérek és papok nélkül, nem is létezik. Csak az istenek vannak – de ezek egyáltalán nem istenek, még félistenek sem. Szánalmas papírmásé-figurák: ugyanaz a klisé, csak koronként más és más ruhákba öltöztetve. Átsétáltak a zsidó múzeumba. A neoklasszicista főépületben hajdan bíróság működött – stílszerűen. Daniel Libeskind, a kiállítás sztártervezője Lengyelországban született 1946-ban, majd New Yorkba emigrált. Micsoda születési évszám! Mennyi minden lehet mögötte, mennyi személyes és európai tapasztalat. A nő igyekszik mielőbb kimenekülni s megpihenni a kertben szétszórt nyugágyak egyikén.

Hogy a Hitler-bunker helyén, azaz felette parkoló és lakótelep épült, valahogy megnyugvással tölti el, pedig a német emlékezetpolitika nem az ő életét befolyásolja (vagy igen). A legegyszerűbb életszerűség teszi semmivé a náciizmus és vezére kultikus helyszínét. Ennél teljesebb megsemmisülés nem is kell talán. Ami viszont nem semmisült meg, véli a nő, az az NDK: az Alexanderplatz élő emlékmű, egy nem esztétikus, nem is romantikus diktatúra fenntartott, megtartott színhelye: a sétáló, cekkert cipelő emberek is keletiek – még mindig. Miért van ez? Kinek kell ez a vámpírok bálja a déli napsugárban?